

ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, 20.5.2015 г.
COM(2015) 219 final

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА ДО СЪВЕТА И ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ

Състоянието на природата в Европейския съюз

Доклад за състоянието и тенденциите при типовете местообитания и видовете, обхванати от директивите за птиците и за местообитанията, за периода 2007—2012 г., както се изисква съгласно член 17 от Директивата за местообитанията и член 12 от Директивата за птиците

1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. КОНТЕКСТ

Европейците живеят в един от най-гъсто населените региони на света с дългогодишна история на земеползване. Това е оказало съществено влияние върху природата, в резултат на което са възникнали разнообразни културни ландшафти, предоставящи среда за богата флора и фауна. Въпреки това ходът на събитията, особено през 20-ти век, също е довел до мащабно разрушение на природата. В периода между 1900 г. и средата на 80-те години на миналия век Европа вече е загубила две трети от своите влажни зони¹ и почти три четвърти от своите пясъчни дюни и райони с ниска храстовидна растителност вследствие комбинираното въздействие на промените в земеползването, развитието на инфраструктурата, замърсяването и разширяването на градовете.

Тази загуба на природен капитал е сериозен проблем. Ние сме зависими от природата от гледна точка на храна, енергия, суровини, въздух и вода, които правят живота възможен. В допълнение към това природата е ключов икономически фактор, който допринася за развитието на икономиката по начини, които тепърва започваме да разбираме напълно, и който предоставя услуги, които са определящи за поддържането и създаването на работни места и растеж. Освен това природата е източник на вдъхновение, познания и отдих, както и интегрална част от нашето културно наследство.

Директивата за птиците² и Директивата за местообитанията³ са основните законодателни инструменти за осигуряване на опазването и устойчивото използване на природата в ЕС, по-специално чрез мрежата от райони с висока степен на биологично разнообразие „Натура 2000“. Директивите са ключови елементи от Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие, насочена към постигането на основната цел на ЕС да *„спре загубата на биологично разнообразие и влошаването на услугите от екосистемите в ЕС до 2020 г., да ги възстанови, доколкото това е възможно“*. Те са от ключово значение и по отношение на изпълнението на глобалните ангажименти на ЕС по силата на Конвенцията за биологичното разнообразие, сключена в Нагоя през октомври 2010 г.

1.2. ЦЕЛ НА НАСТОЯЩИЯ ДОКЛАД

Добрите познания за състоянието на и тенденциите при местообитанията и видовете, защитени от директивите, са решаващи за ефективното прилагане на директивите. Настоящият доклад изпълнява законово изискване Комисията да оценява периодично напредъка в прилагането на директивите въз основа на мониторинг и докладване от страна на държавите членки.

В настоящия доклад се описват ключовите резултати за периода на докладване 2007—2012 г. и се представя безпрецедентната степен на сътрудничество между държавите

¹ Съобщение от Комисията до Съвета и Европейския парламент „Разумно използване и консервиране на влажните зони“ COM(1995) 189 окончателен, 29.5.1995 г.

² Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 г. относно опазването на дивите птици.

³ Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна.

членки и европейските институции. Уникална база данни⁴ за природата в ЕС, включваща над 17 000 масиви от данни и оценки на отделните видове и местообитания, формира основата за настоящия доклад. Тя съдържа информация за състоянието на около 450 вида диви птици, 231 типа местообитания и над 1200 други видове от интерес за Общността. Макар и да е само един компонент от биологичното разнообразие в ЕС, тя представлява изключително важна извадка, отразяваща заплахите и натиска спрямо биологичното разнообразие в държавите членки.

Благодарение на рационализираното докладване за първи път е възможно резултатите относно двете директиви да бъдат представени и оценени заедно, както и да се направи по-задълбочен анализ на приноса на „Натура 2000“ за състоянието на и тенденциите по отношение на природата. Настоящият доклад представлява кратко обобщение на подробна и детайлна информация и се основава на обстойните анализи, проведени от Европейската агенция за околната среда (ЕАОС)⁵, която също така предоставя допълнителни методологически подробности.

Резултатите от тази оценка ще осигурят ключова информация и познания, които да подпомогнат бъдещите дейности, необходими за постигането на целите на Директивата за птиците и Директивата за местообитанията и за оптимизиране на техния принос за постигането на целите на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2020 г.

Следва да се отбележи, че при анализа на промените в състоянието на определени местообитания и видове повечето от последните вече са се намирали в критично състояние, когато са били включени в директивите, което означава, че за тяхното възстановяване ще са необходими значително време и усилия. Съществуват също така ограничения поради времевия хоризонт от само два периода на докладване съгласно Директивата за местообитанията.

2. ОЦЕНКИ НА СЪСТОЯНИЕТО — НАЧИН НА ИЗВЪРШВАНЕ

2.1. ОЦЕНКА НА СЪСТОЯНИЕТО НА ЗАПАЗВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯТА И ВИДОВЕТЕ (ДИРЕКТИВА ЗА МЕСТООБИТАНИЯТА)

Мерките, предприети по силата на Директивата за местообитанията, имат за цел да *„запазят или възстановят благоприятното състояние на запазване на естествените местообитания и видовете диви животни и растения от интерес за Общността“*. Директивата определя термина „състояние на запазване“ съгласно няколко параметъра: район на разпространение, популация, област на местообитанието, подходящо местообитание за видовете, структура и функции на местообитанията и бъдещи перспективи. Тези параметри формират основата за събиране на данни. За всяко местообитание и вид всеки от тези параметри се оценява като благоприятен,⁶

⁴ Може да бъде изтеглена от уебсайта на Центъра на ЕАОС за данни за биологичното разнообразие (<http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/dc>).

⁵ Доклад № 2/2015 на ЕАОС — Състояние на природата в ЕС: Резултати от докладите съгласно директивите за околната среда за 2007—2012 г.

⁶ Типът местообитание или видът се намират в отлично състояние (както в качествено, така и в количествено отношение) и съществуват добри перспективи тази тенденция да се запази и в бъдеще.

незадоволителен⁷ или лош⁸ (или неизвестен) съгласно одобрена матрица за оценка, като по този начин се формира обща оценка на състоянието на запазване в четири класа. По отношение на местообитания и видове в неблагоприятно състояние са идентифицирани 4 вида тенденции за състоянието (таблица 1).

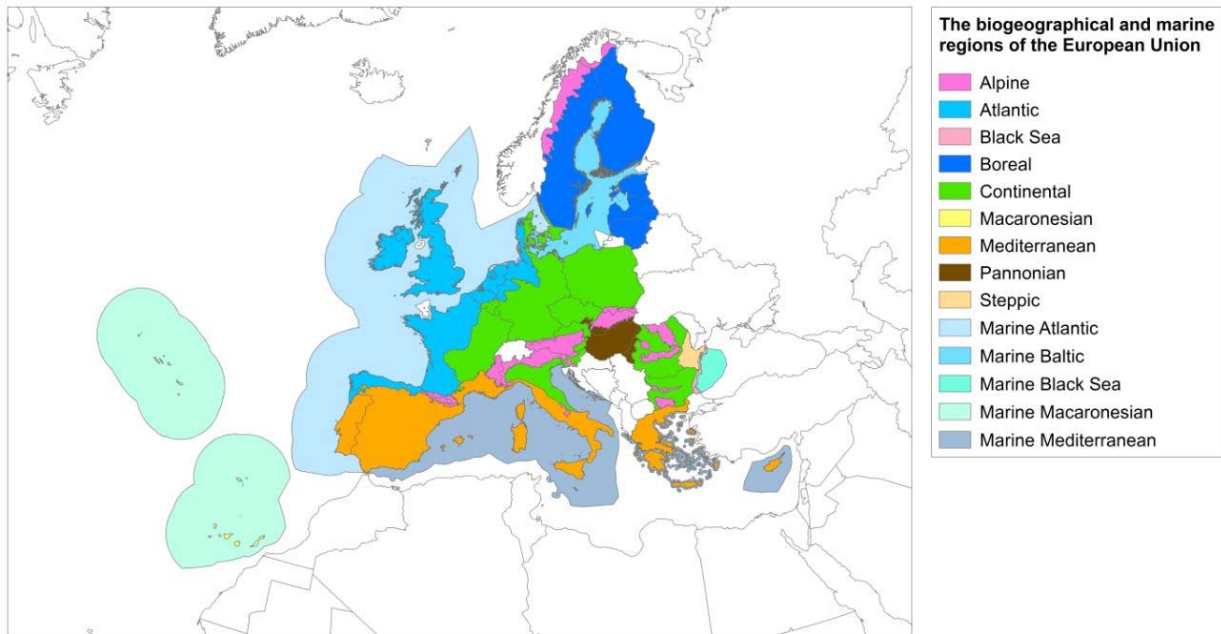
Клас на състоянието на запазване	Цвят	Тенденция при състоянието на запазване (период 2007—2012 г.)	Цвят
Благоприятен		Подобряваща се	
Неблагоприятен-незадоволителен		Устойчива	
Неблагоприятен-лош		Влошаваща се	
Неизвестен		Неизвестна	

Таблица 1 — Цветни кодове за класове и тенденции при състоянието на запазване по отношение на местообитания и видове

С цел постигане на адекватно сравнение между държавите членки Европа е разделена на девет биогеографски сухоземни и пет морски региона, характеризиращи се със сходни екологични условия (карта 1). Държавите членки, чиито територии обхващат повече от един биогеографски регион, са предоставили отделна оценка за всеки биогеографски регион за всеки вид и тип местообитание, срещащи се на тяхната територия.

⁷ Необходима е промяна в управлението, за да се възстанови благоприятното състояние на типа местообитание или вида, но не съществува опасност от изчезване в обозримо бъдеще.

⁸ Състоянието на типа местообитание или вида е твърде незадоволително или дори съществува сериозна заплаха от изчезване (поне на регионално равнище).

Карта 1 — Биоеографски и морски региони на ЕС-27 за периода на докладване 2007—2012 г.⁹

В допълнение към оценките, осъществени от държавите членки, е извършено обобщение и оценка на данни на биоеографско равнище на ЕС от страна на ЕАОС и нейния Европейски тематичен център по биологично разнообразие (ЕТЦ—БР).

2.2. ОЦЕНКА НА СЪСТОЯНИЕТО НА ПОПУЛАЦИИТЕ НА ВИДОВЕТЕ ПТИЦИ И ТЕНДЕНЦИИТЕ ПРИ ТЯХ (ДИРЕКТИВА ЗА ПТИЦИТЕ)

По отношение на Директивата за птиците, която има за цел да защити всички видове естествено срещащи се диви птици в ЕС, държавите членки за първи път са предоставили данни за размера на популациите и тенденциите, наблюдавани на тяхната национална територия. Състоянието на популациите беше оценено единствено на равнище ЕС. Класовете на състоянието, използвани за птиците, се основават на научните критерии, разработени с цел определяне на рисковете от изчезване, използвани за съставяне на Червени книги на видовете от Международния съюз за опазване на природата (IUCN). По отношение на тенденцията при популацията относно застрашените видове за периода 2001—2012 г.¹⁰ са идентифицирани 4 вида тенденции при популацията (таблица 2).

Клас на състоянието на популациите в ЕС	Цвят
--	-------------

Тенденция при популацията¹¹	Цвят
---	-------------

⁹ В доклада се посочва ЕС-27, тъй като се отнася за периода преди присъединяването на Хърватия.
¹⁰ С държавите членки е договорен дванадесетгодишен период на отчитане на тенденциите, тъй като шестгодишният период би бил твърде кратък срок за установяването на значими тенденции в популациите.
¹¹ Краткосрочен период на докладване на тенденциите: 2001—2012 г., дългосрочен период: 1980—2012 г.

Незаstraшен	
Почти заstraшен, намаляващ или изчерпан	
Заstraшен (т.е. уязвим, заstraшен, сериозно заstraшен, изчезнал на регионално равнище)	
Неизвестен или неоценен	

Нарастваща	
Устойчива	
Променлива	
Намаляваща	
Неизвестна	

Таблица 2 — Цветни кодове за класовете на състоянието на популациите в ЕС и тенденциите при популацията по отношение на видове птици

2.3. ИЗПОЛЗВАНЕ НА ТЕНДЕНЦИИ

Анализът на равнище ЕС се основава на обобщаване на данните, представени от държавите членки. Това означава, че този по-голям мащаб не отразява редица положителни резултати, постигнати на местно, регионално или дори национално равнище. Освен това преходът от един клас състояние на запазване/популация към следващия изисква значителна промяна на един или няколко от индивидуалните параметри/критерии, което е трудно постижимо за едва шестгодишен период. В резултат на това промените във времето (положителни или отрицателни), които не са достатъчно значими, за да предизвикат преход от един клас състояние към друг, могат да останат незабелязани, ако се представя информация единствено за актуалното състояние. Поради тази причина в допълнение към информацията за състоянието докладът предоставя информация за тенденциите относно състоянието на запазване за целите на Директивата за местообитанията за периода 2007—2012 г. и за тенденциите при популациите от птици за периода 2001—2012 г. В раздел 6 от „Натура 2000“ са представени също така дългосрочни тенденции при популациите от птици (1980—2012 г.).

3. СЪСТОЯНИЕ НА ЗАПАЗВАНЕ И ТЕНДЕНЦИИ

3.1. ПЪЛНОТА И КАЧЕСТВО НА ДАННИТЕ

Отбелязан е значителен напредък по отношение на наличието, качеството и стандартизацията на информацията съгласно Директивата за местообитанията след последния период на докладване. Броят „неизвестни“ оценки на равнище ЕС е намалял двойно (от 18 % на 7% за местообитания и от 31 % на 17% за видове, различни от птици). Познанията за популациите от птици и свързаните с тях тенденции също са отбелязали значително подобрене през последното десетилетие, позволявайки много по-успешни и по-целенасочени действия по опазване

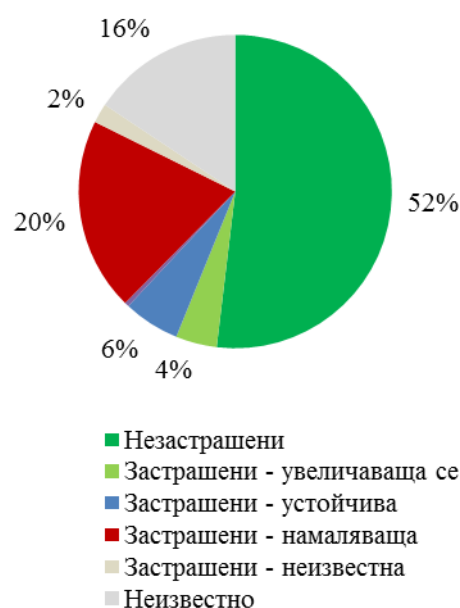
Въпреки това степента на съответствие и качеството на данните в националните доклади варира и може да бъде постигнато допълнително подобрене чрез целеви програми за мониторинг. Морските местообитания и видове остават най-слабо познатите и техният мониторинг изисква значителни допълнителни усилия. Осигуряването на по-висока съгласуваност в тази насока с Рамковата директива за морска стратегия следва да подобри ситуацията.

3.2. ВСИЧКИ ВИДОВЕ ПТИЦИ

Състоянието на повече от половината от всички видове диви птици, които са оценени, не е застрашено. Около 15 % са почти застрашени, намаляващи или изчерпани, а други 17 % от видовете са застрашени (фигура 1). Краткосрочните тенденции при популациите от видове птици показват, че само 4% са застрашени, но тенденцията е нарастваща, докато 6 % са застрашени, но при устойчива тенденция, а други 20 % са застрашени при намаляваща тенденция (фигура 2).

Фигура 1 — Състояние на популациите от птици

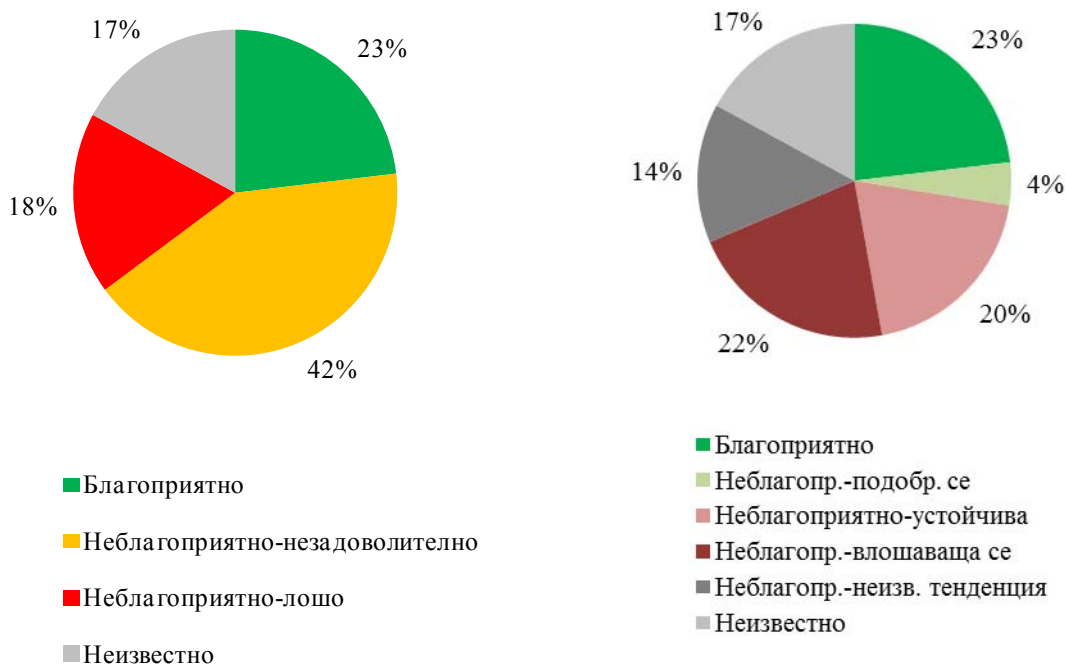
Фигура 2 — Състояние на популациите от птици, като за застрашените птици са описани краткосрочни тенденции при популациите

Изглежда за някои видове птици се прилагат целеви мерки за опазване, насочени към адаптиране на практики за земеползване, по-специално в зони по „Натура 2000“. Например агроекологични програми и програми за управление на земята, успешно приложени в Испания, Португалия, Австрия, Унгария и Германия, са спомогнали за възстановяването на популацията на голямата дропла *Otis tarda*, вид, който е зависим от открити местности (пасища, степи и незасегнати обработваеми площи) и който намалява в останалата част на Европа. Въпреки че е налице значителен спад в някои държави от ЕС, популацията на белогърбия кълвач *Dendrocopos leucotos*, който е силно зависим от наличие на стари и мъртви широколистни дървета, бележи ръст във Финландия, където по отношение на него са приложени променящи се практики за управление на горите в зони по „Натура 2000“. Няколко вида хищни птици, включително популациите в Карпатския басейн от кръстат орел *Aquila heliaca*, са

отбелязали увеличение в резултат на приложени мерки, като например защита на местата за гнездене и управление на местообитанията.

3.3. ВИДОВЕ ОТ ИНТЕРЕС ЗА ОБЩНОСТТА (ДИРЕКТИВА ЗА МЕСТООБИТАНИЯТА)

Около 23 % от оценките на видовете на равнище ЕС сочат наличието на благоприятно състояние, докато 60 % — неблагоприятно, от които 18 % неблагоприятно-лошо. По отношение на тенденциите при състоянието 60 % от оценките, регистрирани като неблагоприятни, са съставени от 4 %, при които е налице тенденция на подобрене, 20 % — на устойчивост, 22 % — на влошаване, и 14 %, за които не е докладвана определена тенденция (фигури 3 и 4).

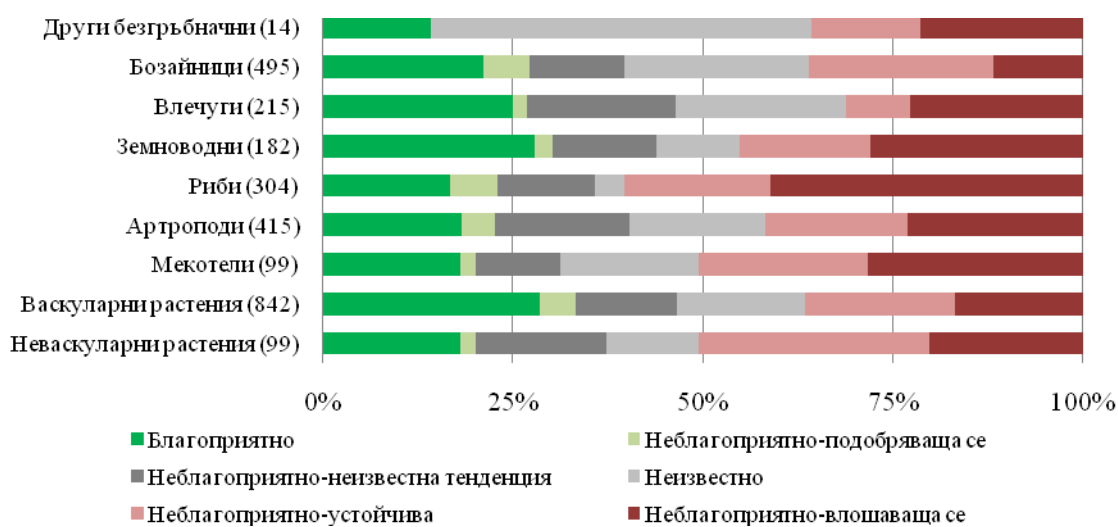
Фигура 3 — Състояние на запазване на видовете

Фигура 4 — Състояние на запазване на видовете, като за състояния, оценени като неблагоприятни, са посочени съответните тенденции

Най-висок дял на благоприятни оценки за сухоземните биогеографски региони беше отчетен за черноморските (32 %) и алпийските райони (31 %), докато за Бореалния и Атлантическия региони се отчита най-висок дял на оценки неблагоприятно-лошо (съответно 29 % и 32 %). Макар и в морските региони да има по-малък брой оценки на видовете, делът на оценките на състоянието като „неизвестно“ при тях е много по-голям (до 88 % в Макаронезийския регион). Най-лошо състояние е отчетено в региона на Балтийско море, като 60 % от оценките са неблагоприятни-непримеливи, следван от Черноморския регион (33 %).

За васкуларните растения и земноводните се отчита най-висок дял на благоприятни оценки, съответно 29 % и 28 % (фигура 5). Редица от лошите състояния/тенденциите на влошаване са установени при видове, свързани с водна среда, например реки, езера и влажни зони. Това е в съответствие с констатацията, че състоянието на запазването на сладководните местообитания най-често е неблагоприятно-незадоволително. Те са застрашени от предизвикани от човека промени във функционирането на хидрографските обекти, загуба на свързаност, изграждане на канали, отстраняване на седименти, еутрофикация и замърсяване.

Редица видове, свързани със сладководните местообитания, като например мигриращи рибни видове, намаляват в тревожна степен. При все това широкомащабни партньорски проекти за мигриращи рибни видове, като например за распер *Aspius aspius* в Швеция и карагъоз *Alosa alosa* в Германия, са успели да засилят популациите чрез възстановяване на водните течения и премахване на миграционните бариери чрез изграждането на рибни проходи. В Австрия премахването на бариерите пред миграцията на рибните видове в Горен Дунав е подобрило възможностите за миграция за дунавската пъстърва *Hucho hucho* и други застрашени рибни видове.

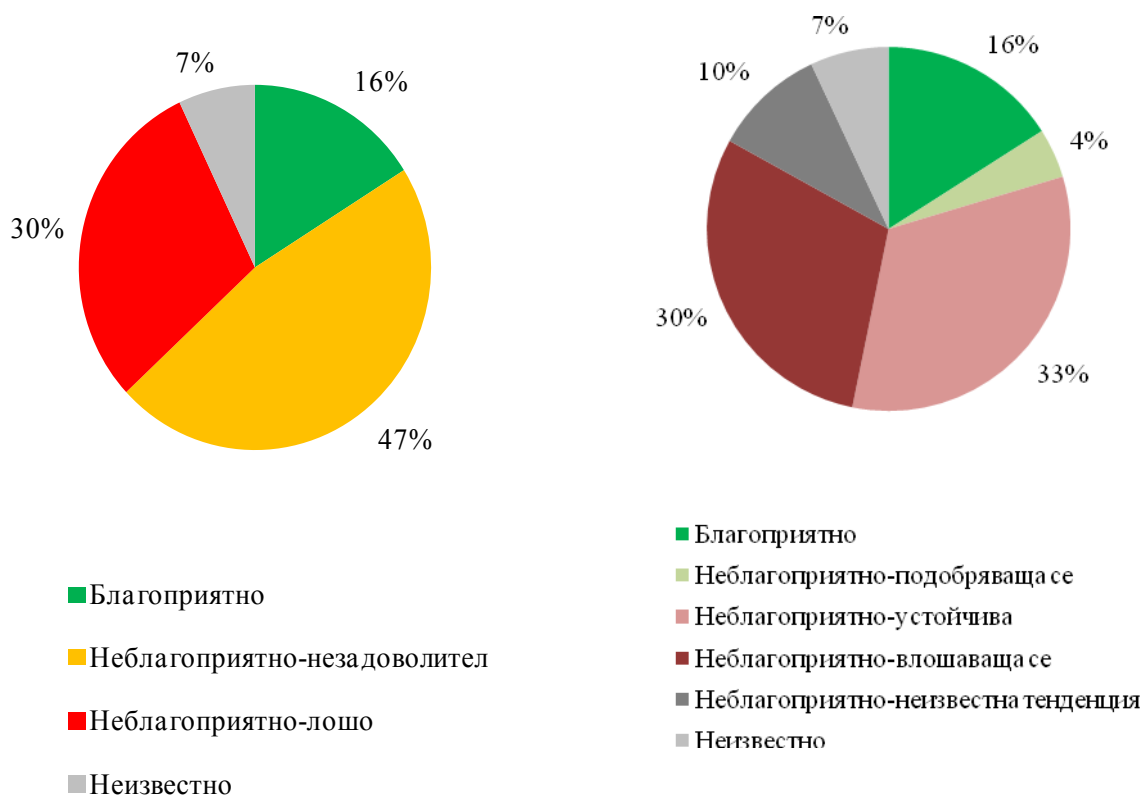

Фигура 5 — Състояние на запазване на и тенденции при видовете по таксономична група

3.4. ВИДОВЕ МЕСТООБИТАНИЯ

При местообитанията състоянието на запазване и тенденциите са по-неблагоприятни, отколкото при видовете. Това вероятно се дължи на по-утвърдени традиции в опазването на видовете, както и на не толкова сложното естество и по-кратките срокове за тяхното възстановяване. В рамките на ЕС 16% от оценките на местообитанията са благоприятни, докато повече от три четвърти са неблагоприятни, от които 30% са неблагоприятни-лоши. По отношение на тенденциите относно състоянието, 77% от оценките, регистрирани като неблагоприятни, са съставени от

4 %, при които е налице тенденция на подобрене, 33 % — на устойчивост, 30 % — на допълнително влошаване и 10 %, за които не е докладвана определена тенденция (фигури 6 и 7).

Фигура 6 — Състояние на запазване на местообитанията

Фигура 7 — Състояние на запазване на и тенденции при местообитания, намиращи се в неблагоприятно състояние

Докато за Атлантическия и Бореалния биогеографски региони се отчита най-високият дял на оценки неблагоприятно-лошо (за всеки от тях по 51 %), за тези два региони се регистрира също така най-високият дял тенденции на подобрене (съответно 11 % и 10 %). Например, докато състоянието на крайбрежните лагуни в Атлантическия регион в Дания все още е неблагоприятно-лошо, целеви действия в рамките на проектите по програма LIFE и агроекологични схеми са спомогнали за възстановяването на някои крайбрежни лагуни и околните крайбрежни ливади. В Латвия, част от Бореалския регион, е извършено разширяване на сухи пясъчни райони с ниска храстовидна растителност и е отбелязана цялостна положителна тенденция по отношение на тях. Това са предимно защитени зони, включени в „Натура 2000“, за които са извлечени ползи чрез проекти по програма LIFE и иновативно партньорство с ръководителите на военни тренировъчни бази. Успешното възстановяване на средиземноморските солени ливади в Словения чрез традиционни дейности в солени езера и други мерки за

управление е довело до подобрене в състоянието на запазване на този вид местообитание.

3.5. НАПРЕДЪК КЪМ ПОСТИГАНЕТО НА ЦЕЛ 1 ОТ СТРАТЕГИЯТА ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ

Основната цел на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие е да се спрат загубата на биологично разнообразие и влошаването на услугите от екосистемите в ЕС до 2020 г. и те да бъдат възстановени, доколкото е възможно. Цел 1 от стратегията поставя измерими цели за подобряване на състоянието на запазване на местообитанията и видовете, защитени от директивите за околната среда. Въз основа на доклада от 2009 г., изготвен съгласно Директивата за местообитанията, и оценката на състоянието „Птиците в ЕС“ от 2014 г.¹² бяха поставени следните цели:

- 100% повече (34 %) оценки на състоянието на запазване на местообитанията и 50 % повече (25,5 %) оценки на състоянието на запазване на видовете съгласно Директивата за местообитанията като благоприятно или подобрено; както и
- 50% повече (78 %) оценки на състоянието на видовете съгласно Директивата за птиците като незастрашено или подобрено.

Тези цели се основават на оптимален, но постижим сценарий, предполагащ цялостно прилагане от страна на държавите членки на мерки съгласно директивите с оглед подобряване на състоянието на запазване.

Фигура 8 илюстрира напредъка по отношение на постигането на поставените цели. Въпреки това, сравнявайки оценките за различни периоди, от съществено значение е да се гарантира, доколкото е възможно, че наблюдаваните промени са достоверни, а не резултат от по-добрата наличност на данни или от използването на различна методология¹³. Ключовите аспекти са следните:

- Не е настъпила значителна промяна в състоянието на видовете местообитания до момента. Предходните благоприятни оценки се запазват. При никое друго местообитание не е констатирано благоприятно състояние на запазване (16 %). 4 % понастоящем се оценяват като неблагоприятни, но с тенденция към подобрене, 30% са все още влошаващи се, а 42 % не са се променили след 2006 г.¹⁴
- По-трудно е да се оценят промените, настъпили при видовете, между докладваните периоди. Подобренията по отношение на данните и методологията значително са повлияли върху оценките в допълнение към всякакви реални промени по отношение на самото състояние. Ако това обстоятелство се вземе под внимание, се установява, че 22 % от видовете, а не 17 %, вероятно са имали благоприятно състояние през 2007 г. В този смисъл може да се направи изводът, че реалното

¹² BirdLife International (2004), Птиците в Европейския съюз: оценка на състоянието. Wageningen, Нидерландия: BirdLife International.

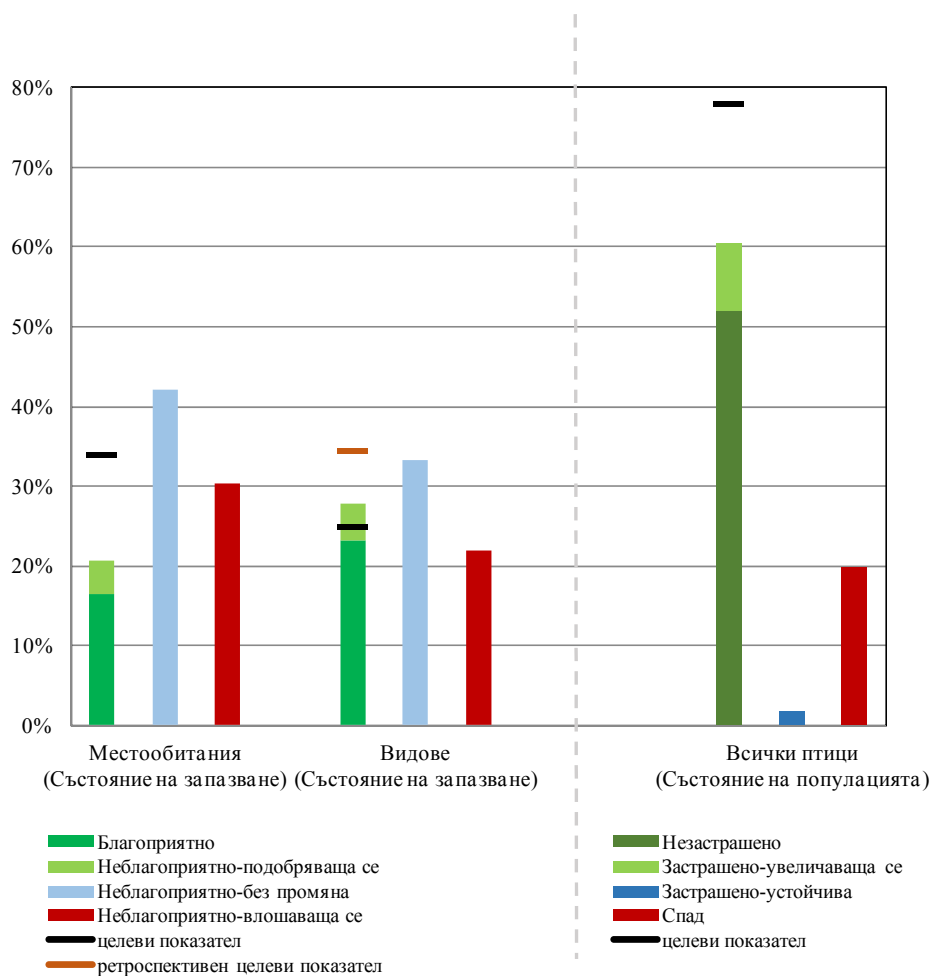
¹³ За повече информация вж. доклад № 2/2015 на ЕАОС — Състояние на околната среда в ЕС: Резултати от докладването съгласно директивите за околната среда за 2007—2012 г.

¹⁴ Включително тези, които остават „неизвестни“.

подобрене по отношение на благоприятните оценки за видовете е твърде малко (с 1—2% спрямо 2007 г.). Поради това фигура 8 съдържа също така „ретроспективен“ целеви показател — показвайки какъв би бил реалният целеви показател, ако тези видове бяха получили благоприятна оценка през 2007 г. От всички оценки на видовете 5% са неблагоприятни, но отбелязващи тенденция на подобрене, 22% са все още влошаващи се, а при 33% не са настъпили промени след 2006 г.

- Делът на оценените като „незаstraшени“ видове птици остава 52% (както и през 2004 г.). Като се вземат предвид всички оценки на видове птици, 8,5% са заstraшени, но с тенденция към подобрене, 2% са заstraшени, при устойчива тенденция, а за 20% се отчита допълнително влошаване.

Цялостната тенденция по отношение на местообитанията до голяма степен е сходна с тази при видовете. Тези състояния, които вече са оценени като благоприятни/незаstraшени, остават такива или бележат допълнително подобрене. Малък дял от оценените като неблагоприятни/заstraшени състояния бележат подобрене, но по-голяма част от вече определените като неблагоприятни продължават да се влошават. Постигането на цел 1 до 2020 г. не е възможно освен ако не е налице значително подобрене в тенденциите.

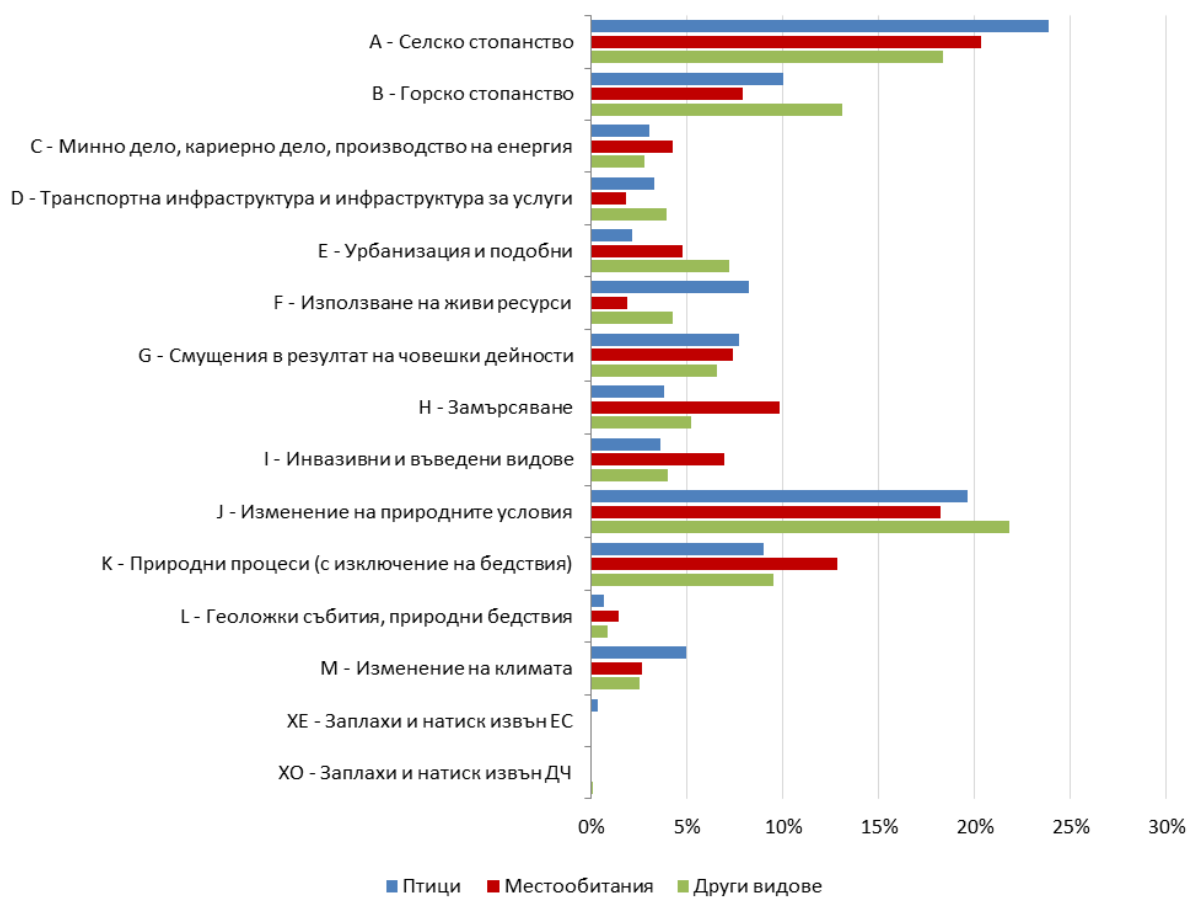
Фигура 8 — Напредък по отношение на постигането на цел 1 от Стратегията за биологичното разнообразие (ситуации, оценени като „неизвестни“, не са включени)

4. НАТИСК И ЗАПЛАХИ

С оглед по-добро разбиране на факторите, влияещи върху състоянието и тенденциите, държавите членки предоставиха структурирана информация за натиска и заплахите¹⁵, т.е. основните фактори, оказващи въздействие върху видовете и местообитанията. По отношение на сухоземните системи (фигура 9), „селското стопанство“ и предизвиканите от човека „изменения на природните условия“ са най-значимите проблеми, идентифицирани по отношение на трите групи (птици, други видове и местообитания). По отношение на „селското стопанство“ промяната на техниките на обработка на земята, пашата на добитък (включително запустяването на пасбищните земи/липсата на паша), наторяването и използването на пестициди са сред най-често посочваните източници на натиск и заплахи. Що се отнася до „измененията на природните условия“, предизвиканите от човека промени в хидроложките условия и условията във водните обекти, промяната във функционирането на хидрографските обекти, намаляването на свързаността на местообитанията и водочерпенето на подпочвени води са най-често посочваните фактори. Тази оценка съответства на направената съгласно Рамковата директива за водите, при която селското стопанство и хидроморфологията бяха идентифицирани като основните източници на натиск, засягащи водните обекти¹⁶.

¹⁵ Държавите членки трябваше да класифицират всеки докладван натиск/заплаха с огледа на неговата значимост като „силен“, „среден“ или „нисък“.

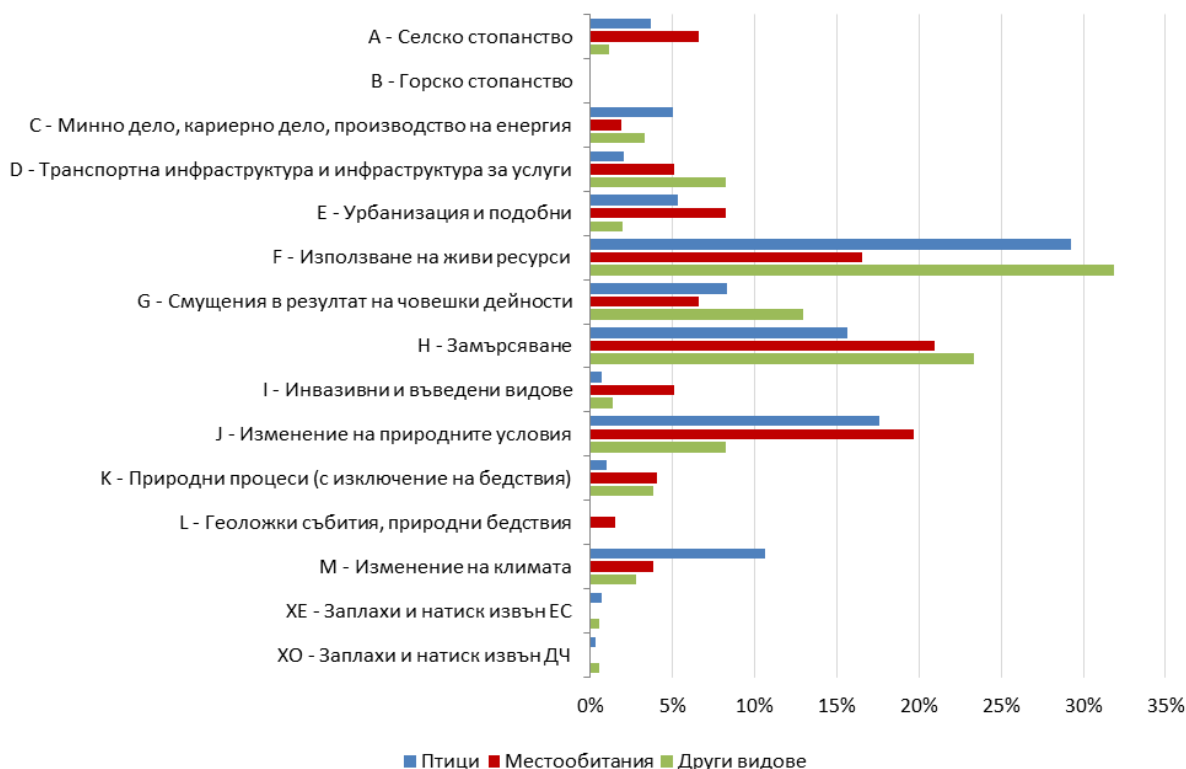
¹⁶ Вж. План за опазване на водните ресурси на Европа COM(2012) 673 и Съобщение на Комисията относно Рамковата директива за водите и Директивата за наводненията: Действия за постигане на статус „добро състояние“ за водите в ЕС и за намаляване на риска от наводнения COM(2015) 120.

Фигура 9 — Честота (%) на натиск и заплахи „първа степен“, класифицирани като значими (съвкупно) — Сухоземни региони

По отношение на морските системи „*използването на живите ресурси*“ (предимно риболов и добив на водни ресурси, но така също — в по-малка степен — на аквакултури) и „*замърсяването*“ са основните посочени източници на натиск и заплахи (фигура 10).

„*Изменението на природните условия*“ (драгажни дейности, промяна на хидроложкия режим и управление на крайбрежието) и „*смущения вследствие на човешки дейности*“, както и въздействието на изменението на климата върху морските птици също се докладват като значими фактори.

Фигура 10 — Честота (%) на натиск и заплахи „първа степен“, класифицирани като значими (съвкупно) — Морски региони

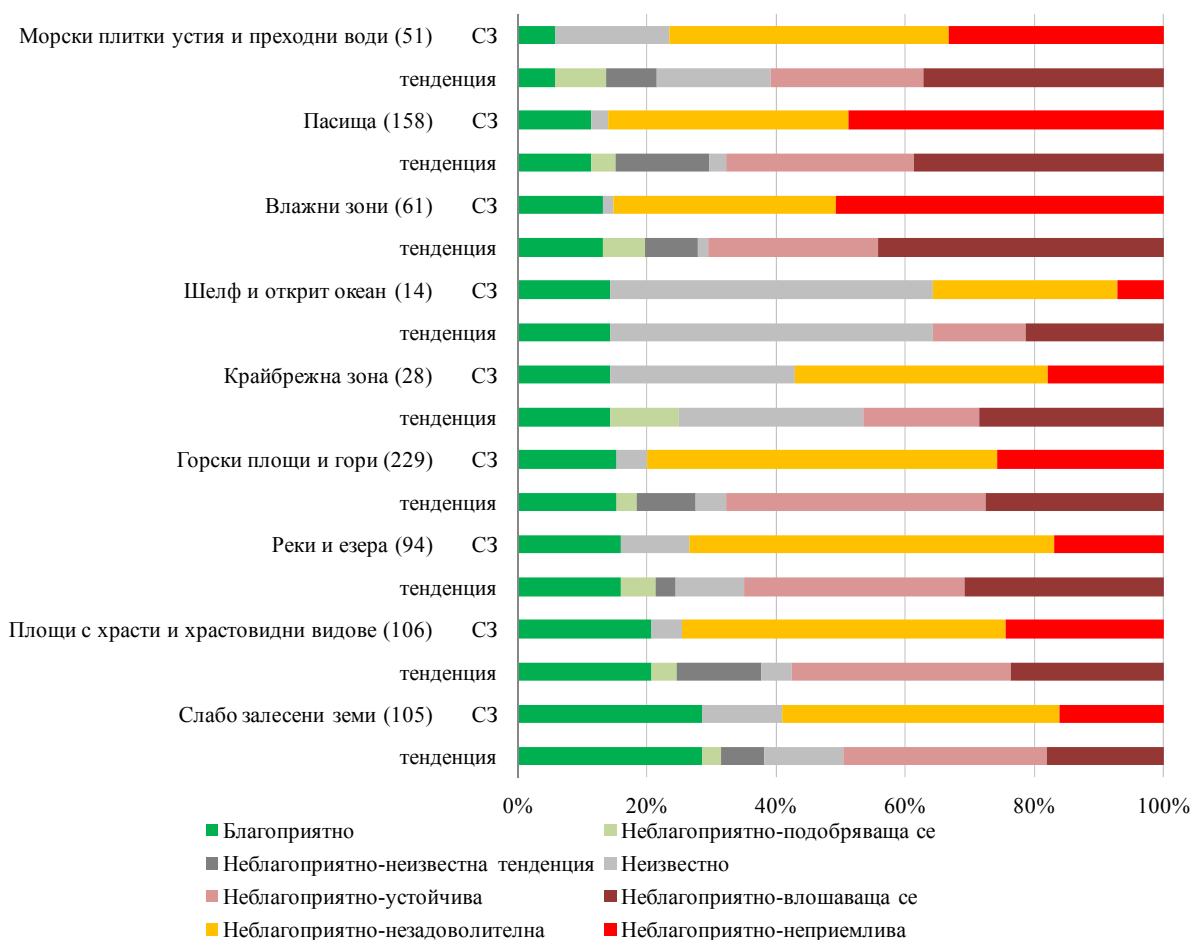
5. ЕКОСИСТЕМНА ПЕРСПЕКТИВА

Анализът на състоянието на запазване на местообитанията и видовете и тенденциите при тях е извършен въз основа на принадлежността им към екосистемите, изброени в типологията, разработена в рамките на инициативата на ЕС „Картографиране и оценка на екосистемите и техните услуги“ (MAES)¹⁷. Фигура 11 показва състоянието на запазване на и тенденциите по отношение на местообитанията и видовете по типове екосистеми.

5.1. СУХОЗЕМНИ ЕКОСИСТЕМИ

Състоянието на запазване на местообитанията и видовете и тенденциите при тях варират значително при отделните сухоземни екосистеми. При пасищата и влажните зони се отчита най-висок дял на местообитания, намиращи се в неблагоприятно-лошо и влошаващо се състояние. Това се потвърждава и от констатациите по отношение на натиска и заплахите, които подчертават, че тези системи са силно засегнати от селското стопанство и хидроложките промени.

¹⁷ <http://biodiversity.europa.eu/maes>.

Фигура 11 — Състояние на запазване (С3) на местообитанията и тенденции при тях по типове екосистеми (MAES)
(В скоби е посочен броят оценки)

Макар и ситуацията, свързана с тези две екосистеми, да е неблагоприятна за всички биогеографски региони, проучванията на конкретни случаи показват, че може да бъде постигнато подобрене, ако се предприемат подходящи целеви мерки.

- *Пасища*

Естествените и полуестествените пасища са сред най-богатите на видове екосистеми в ЕС. Характеризиращи се в миналото с екстензивни системи на управление, те са намалели значително като площ през последните десетилетия. Около 49 % от оценките на ЕС за 45-те вида пасищни местообитания от интерес за Общността са неблагоприятно-лоши. Освен това при почти 50 % от зависещите от пасищата птици се отчита намаление, а състоянието на запазване на други видове е предимно неблагоприятно.

Текущият натиск върху пасищата включва увеличаване на интензитета на експлоатация, нещадящи техники на обработка на земята, промяна на предназначението на земята и запустяване. В Литва две трети от оценките на видовете пасищни местообитания показват тенденции на влошаване, докато всички в

Обединеното кралство сочат неблагоприятно-лошо състояние на запазване. Аналогично широкоразпространени птици, зависещи от пасища, като например ливадният дърдавец *Crex crex* и обикновената калугерица *Vanellus vanellus*, намаляват значително в ЕС.

Въпреки това в случаите, когато са приложени подходящи мерки на равнище ЕС и национални мерки, е постигнат успех в промяна на негативните тенденции. В Естония например големи площи полуестествени пасища са възстановени с помощта на ЕС в рамките на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони, Европейския фонд за регионално развитие и инструмента LIFE. Това е направило възможно адаптирането на техниките за косене на съществуващи ливади, както и възобновяването на мерките за екстензивно управление на запустели ливади. Първоначално въведени пилотно в зони по „Натура 2000“, тези практики се прилагат все по-широко по отношение на устойчивото управление на ливади.

- *Влажни зони*

Влажните зони, включително блата, тресавища и мочурища, са сред най-застрашените екосистеми в Европа, тъй като са претърпели значителни щети през последните десетилетия. Макар и да обхващат едва около 2 % от територията на ЕС и 4,3% от зоната на „Натура 2000“, те са изключително важни за голямо разнообразие от видове. Повечето видове местообитания във влажни зони са защитени в ЕС.

Оценките на състоянието на запазване сочат, че 51% от местообитанията, свързани с влажните зони, се намират в неблагоприятно-лошо състояние. Хидроложките промени в резултат на човешка намеса (например пресушаване) са несъмнено най-значимият натиск. В Ирландия например всички „тресавищни, блатни и мочурищни“ видове местообитания се намират в неблагоприятно състояние на запазване, а тресавищата продължават да се влошават вследствие на добива на торф и пресушаването. В резултат на широкомащабното влошаване на състоянието на влажните зони в целия ЕС популациите от някои видове, които са силно зависими от влажните зони, като например големият свирец *Numenius arquata* или европейската червенокоремна бумка *Bombina bombina*, бележат спад. При все това посоката на тези тенденции може да бъде променена. В Белгия например почти всички оценки на видове местообитания във влажни зони сочат тенденция на устойчивост или подобрене благодарение на многобройните широкомащабни проекти и продължителните усилия по отношение на зоните по „Натура 2000“.

Зависещите от влажни зони видове, като например големият воден бик *Botaurus stellaris*, демонстрират значително възстановяване на популациите, когато бъдат подложени на мерки за опазване, специално насочени към техните местообитания. Такъв е случаят и в Обединеното кралство с подкрепа от програмата LIFE.

5.2. МОРСКИ ЕКОСИСТЕМИ

Състоянието на запазване и тенденциите варират значително също така и при морските екосистеми (фигура 11). Въпреки това поради сравнително ниския брой морски

параметри, обхванати от Директивата за местообитанията, и високото равнище на „неизвестни“ тенденции, резултатите не са така показателни.

61 % от видовете птици, свързани с морските екосистеми, са незастрашени. Около една четвърт са застрашени, което подчертава въздействието на заплахи като хищничество и смущения в колониите, прилов при риболов и замърсяване на морската среда.

Поради сложния характер на работата в морска среда и относителната липса на данни защитата на морските условия и изграждането на мрежата „Натура 2000“ (особено в зоните в морето) са отбелязали по-слаб напредък. Мерки, насочени към по-добро и почувствително управление на обектите и забраняващи увреждащи дейности, може обаче до доведат до бързи подобрения. В Ирландия например наблюдаваната напоследък положителна тенденция по отношение на състоянието на запазване на ирландските червени водорасли *Lithothamnium coralloides* е свързана с режима на защита съгласно Директивата за местообитанията. За някои застрашени морски птици също са приложени мерки за опазване по мрежата „Натура“: популацията от розова рибарка *Sterna dougalli* в ЕС значително се е увеличила благодарение на защитата и управлението на местата за размножаване, включително контрола на хищниците.

6. РОЛЯТА НА „НАТУРА 2000“

Мрежата „Натура 2000“, включваща специални защитени зони (СЗЗ) съгласно директивата за птиците и специални конзервационни зони¹⁸ (СКЗ) съгласно Директивата за местообитанията, покрива области с висока стойност на биологично разнообразие. Понастоящем тя обхваща повече от 18% от сухоземната територия на ЕС и 4% от европейските морета. Тя е основният инструмент на директивите за околната среда за създаване на добро/благоприятно състояние за видовете и местообитанията. През текущия период на докладване броят на обектите се е увеличил с 9,3% (СКЗ) и 12,1% (СЗЗ), докато областта, обхваната от мрежата, се е увеличила с 41,2% (СКЗ) и с 28,9% (СЗЗ). По-голяма част от тези увеличения е свързана с България и Румъния, присъединили се към ЕС през 2007 г., и с морския компонент на мрежата.

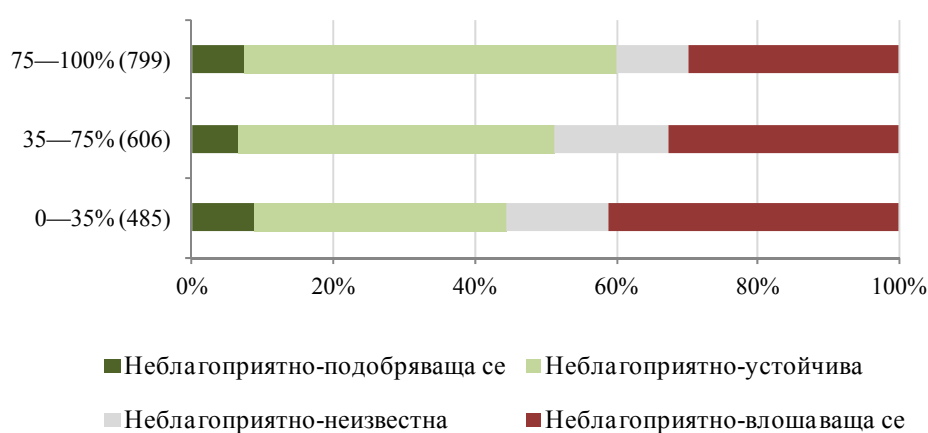
Макар и да е отбелязан също така важен напредък по отношение на определянето на СКЗ от някои държави членки и да е извършена допълнителна работа по плановете за управление, пълният потенциал на мрежата все още предстои да бъде реализиран. Това се дължи на факта, че необходимите мерки за опазване на зоните все още не са изцяло въведени, например само за 50% от зоните е докладвано, че имат обстойни планове за управление. Изглежда също така, че инвестициите не са били достатъчни за постигането на тази цел в някои държави членки¹⁹, както и че възможностите, предлагани например от общата селскостопанска политика, общата политика в областта на рибарството и регионалната политика на ЕС, все още не са изцяло реализирани.

¹⁸ Зоните съгласно Директивата за местообитанията се предлагат от държавите членки и първоначално се наричат „територии от значение за Общността“ (ОЗО), преди да бъдат официално определени за СКЗ — данните в този доклад се отнасят и за двете понятия.

¹⁹ Финансиране на „Натура 2000“ — инвестиране в „Натура 2000“: ползи за природата и хората, SEC(2011) 1573 окончателен, 12.12.2011 г.

6.1. ПРИНОС НА МРЕЖАТА ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА ЗАПАЗВАНЕ (ДИРЕКТИВА ЗА МЕСТООБИТАНИЯТА)

Мрежата обхваща в различна степен видовете местообитания, посочени в приложение I, и видовете, посочени в приложение II към Директивата, по отношение на които са определени СКЗ. С оглед установяване на взаимовръзка между обхвата на „Натура 2000“ и състоянието и тенденциите оценките са разделени на три групи въз основа на степента, в която типовете местообитания и видовете са представени в „Натура 2000“, т.е. покритие над 75 % (високо), 35—75 % (средно) и под 35 % (ниско) (вж. фигура 12).

Фигура 12 — Тенденции относно състоянието на запазване на местообитанията, посочени в приложение I, оценено от държавите членки като неблагоприятно (за местообитания, чиито площи са обхванати от „Натура 2000“ на повече от 75 %, на 35—75 % и на по-малко от 35 %)

Цялостното състояние на запазване на местообитанията и видовете не може да се отдаде на покритието от „Натура 2000“. Въпреки това, както за местообитания, така и за видове, намиращи се в неблагоприятно състояние, тенденцията относно състоянието на запазване²⁰ е тясно свързана с покритието от „Натура 2000“. Делът на оценките, сочещи влошаващо се състояние, е по-голям в случаите на ниско покритие (0—35%), отколкото при високо покритие (75—100%). И обратно, относително по-високият обхват на „Натура 2000“ се свързва с по-голяма вероятност за установяване на тенденции на устойчивост. Това подчертава ключовата роля на мрежата за стабилизиране на състоянието на запазване.

Интересен пример съществува в Полша, където 80—90 % от застрашените варовикови пасищни местообитания тип 6210 са обхванати от мрежата. Този вид местообитания често са запустявали или са били лошо управлявани в миналото. Напоследък тяхното състояние се е подобрило благодарение на прилагането на мерки за опазване в зони по

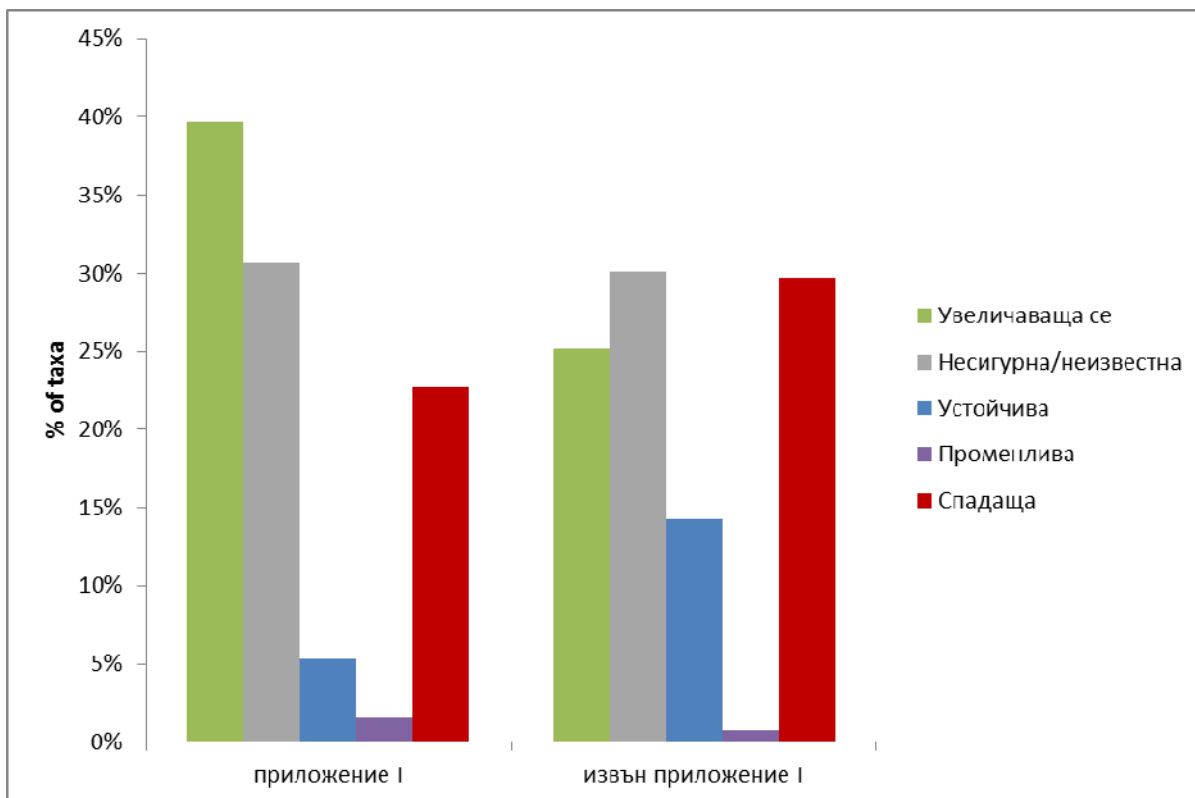
²⁰ Както и краткосрочната тенденция по отношение на популациите от видове.

„Натура 2000“, включващи отстраняване на храсти, косене и в някои случаи екстензивна паша. Тези действия, финансирани в значителна степен от Европейския фонд за регионално развитие, са довели до постепенно увеличаване на площта на това пасищно местообитание, както и до намалена фрагментация. Това, от своя страна, е спомогнало за възстановяването на популацията на ендемичния петнист лалугер *Spermophilus suslicus*, концентрирана почти изцяло в зони по „Натура 2000“. Това е красноречив пример как човешките дейности, дори с икономическа насоченост, могат да благоприятстват опазването на местообитанията и видовете, ако бъдат прилагани устойчиво.

6.2. ТЕНДЕНЦИИ ОТНОСНО ПТИЦИ, ЗАВИСИМИ ОТ МРЕЖАТА ОТ СЗЗ (ДИРЕКТИВА ЗА ПТИЦИТЕ)

По-голяма част от видовете птици, посочени в приложение I, които попадат в обхвата на СЗЗ като ключова мярка, сочат тенденции на нарастване на размножителната популация (фигура 13) в сравнение с видове, които не са включени в това приложение. Това предполага, че целевите действия за опазване на тези видове, по-специално управлението на СЗЗ, оказва положителен ефект върху техните популации. Видовете и подвидовете, посочени в приложение I, по отношение на които са разработени планове за действие на ЕС за видовете и за които приоритетно се предоставя финансиране по програма LIFE, отбелязват още по-висок дял на тенденции на нарастване на популациите.

Приблизително 35% от видовете, посочени в приложение I, които бележат спад в дългосрочен план, проявяват тенденции на нарастване или устойчивост в краткосрочен план. Това е ясен знак за стабилизация и в някои случаи за подобряване на тяхното състояние. Въпреки това 45% от бележещите спад в дългосрочен план, бележат спад и в краткосрочен план, което предполага, че все още е необходимо значително внимание и усилия за промяната на посоката на тези тенденции на спад.

Фигура 13 — Дългосрочна тенденция (след 1980 г.) при размножителните популации (%) по приложения

Сивият жерав *Grus grus*, емблематичен вид, посочен в приложение I, чиито зони на размножаване, гнездене и зимуване получават специална закрила по „Натура 2000“ и по отношение на който са приложени редица дейности за опазване, е отбелязал забележително възстановяване на своята численост и разпространение след влизането в сила на Директивата за птиците в началото на 80-те години на миналия век.

7. ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Това е втората оценка на състоянието на запазване съгласно Директивата за местообитанията, която дава възможност да бъде направен първият сравнителен анализ на равнище ЕС. Допълнително предимство е отбелязаното значително подобрение на познанията за състоянието на и тенденциите при защитените видове и местообитания след последния период на докладване. Освен това подобно докладване е извършено съгласно Директивата за птиците, което предоставя възможност за провеждане за първи път на обстойна оценка на състоянието на и тенденциите при всички видове, обхванати от законодателството на ЕС за опазване на природата.

Някои видове и местообитания, обхванати от законодателството, показват признаци на възстановяване, както сочат успешните примери от различни части на Европа. Съществуват категорични свидетелства, че мрежата „Натура 2000“ има ключова роля за стабилизиране на местообитанията и видовете, намиращи се в неблагоприятно

състояние, особено когато необходимите мерки за опазване са приложени в достатъчна степен.

При все това цялостното състояние на видовете и местообитанията в ЕС не се е променило значително в периода 2007—2012 г., като редица местообитания и видове се намират в неблагоприятно състояние и за голяма част от тях се отчита допълнително влошаване. Следователно съществува необходимост от много по-интензивни мерки за опазване с оглед постигане на цел № 1 на ЕС за биологично разнообразие до 2020 г. Някои групи видове, като например сладководни риби, и местообитания, като например пасища или влажни зони, изискват специално внимание. Значителният натиск и заплахи от промените в селскостопанските практики и продължаващите промени в хидроложките условия, както и свръхексплоатацията и замърсяването на морската среда, трябва да бъдат преодоленни, за да се обърнат тенденциите.

Ефективното управление и възстановяване на зоните по „Натура 2000“ е от ключово значение за постигането на целите на директивите. Въпреки напредъка по отношение на изграждането на мрежата, недостатъчен напредък е отбелязан по отношение на въвеждането на цели и мерки за опазване, напълно отговарящи на нуждите на защитените местообитания и видове. Само за 50% от зоните е докладвано, че имат обстойни планове за управление към края на 2012 г. Инструментите на ЕС за финансиране, които предоставят възможности за подкрепа на управлението и възстановяването на „Натура 2000“, не са използвани в достатъчна степен.²¹

Състоянието на запазване на видовете и местообитанията може да бъде подобро чрез целеви действия, както беше демонстрирано например от направлението „Природа“ в рамките на програмата LIFE и екологични дейности, съфинансирани от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. Комисията работи с държавите членки и заинтересованите страни на биогеографското равнище на ЕС за насърчаване на обмена на опит и добри практики за управление и възстановяване. Подобни подобрения ще продължат да извличат значителни икономически ползи от екстензивните екосистемни услуги, предоставяни от мрежата „Натура 2000“. Ползите, оценени в диапазона 200—300 млрд. EUR само за сухоземните обекти, включват съхраняване на въглерод, смекчаване на природните рискове, пречистване на водите, здравеопазване и туризъм²². Те следва да продължат да насърчават допълнителните инвестиции в мрежата.

В рамките на REFIT (програмата на Комисията за пригодност и резултатност на регулаторната рамка) Комисията неотдавна започна „проверка на пригодността“ на директивите за околната среда, за да оцени дали тези директиви са целесъобразни. При проверката на пригодността ще се разгледат широк кръг въпроси, свързани с ефективността, ефикасността, съгласуваността, приложимостта и добавената стойност на законодателството на равнище ЕС. Настоящият доклад за състоянието на околната среда ще подпомогне значително проверката на пригодността, особено що се отнася до

²¹ Финансиране на „Натура 2000“ — инвестиране в „Натура 2000“: ползи за природата и хората, SEC(2011) 1573 окончателен, 12.12.2011 г.

²² Определяне на общата икономическа стойност на ползите, осигурени от мрежата „Натура 2000“, Институт за европейска политика в областта на околната среда (IEEP) (декември 2011 г.).

ефективността на законодателството. Резултатите ще бъдат използвани и за средносрочния преглед на Стратегията за биологичното разнообразие.